

KOPIČENJE SOCIALNOVARSTVENIH POMOČI IN TIPOLOGIJA

PREJEMNIKOV

(Poskusna analiza v občini Slovenska Bistrica)

Ivanka Kapun

Blaž Mesec

Pomemben korak na področju socialne politike v zadnjem obdobju je bil sprejem samoupravnega sporazuma o skupnih izhodiščih za zagotavljanje socialne varnosti v obdobju 1981 - 1985; sporazum določa izhodišča, razvojne cilje in naloge na področju socialne politike v tem obdobju. Socialnovarstvene pravice so po tem sporazumu vse tiste pravice, ki si jih delavci v združenem delu, drugi delovni ljudje in občani zagotavljajo po načelih vzajemnosti in solidarnosti, da bi družinam ali posameznikom

- zagotovili nadomestilo osebnega dohodka v času, ko ne morejo delati,
- zagotovili osnovne življenjske pogoje,
- omogočili uporabo storitev družbenih dejavnosti ali ustanov družbenega standarda,
- omogočili šolanje, izobraževanje in usposabljanje vsem tistim otrokom, ki jim starši tega ne morejo zagotoviti, in tistim odraslim osebam, ki se zaradi posebnih težav ne morejo vključiti v delo in življenje družbene skupnosti pod enakimi pogoji kot vsi drugi,
- zagotoviti pomoč občanom, ki živijo v težkih razmerah in v vsakdanjem življenju potrebujejo stalno tujo pomoč.

Socialnovarstvene pravice so lahko materialne pravice, kot so pravice do določenih prejemkov in denarnih pomoči, in ne materialne pravice, kot npr. pravica do posebnih pogojev za usposabljanje.

Socialnovarstvene pravice niso pravice posebne, obrobne družbene skupine ljudi, temveč pravice vseh delovnih ljudi in občanov; uporabljajo pa jih le tisti, ki jih potrebujejo, in le tedaj, ko je to nujno. Socialnovarstvena pomoč je vsaka materialna pravica, ki jo upravičenec dobi v obliki neposrednega denarnega prejemka ali pa v obliki cenejše storitve ali nadomestila določenega nujnega stroška oz. v obliki zmanjšanja obveznosti.

Samoupravni sporazum o uresničevanju socialnovarstvenih pravic kot pomemben planski dokument na področju socialne politike posega v bistvena vprašanja socialne varnosti delavcev in drugih delovnih ljudi in občanov. Novosti, ki jih prinaša ta sporazum, so:

1. Enotna raven socialne varnosti družin oz. občanov, to je minimalna dogovorjena raven socialne varnosti; dogovorjena, ker velja kot dogovor podpisnic samoupravnega sporazuma za vso Slovenijo, odvisna pa je od povprečnega mesečnega osebnega dohodka zaposlenih v SR Sloveniji za preteklo leto; minimalna, ker določa minimalni dohodek družine in občana, ki po tem dogovoru še zadošča za preživetje. Ta meja je hkrati tudi kriterij, do katerega lahko družina ali posameznik uveljavlja socialnovarstvene pravice.
2. Poenotenje osnove, meril in postavkov za uveljavljanje denarnih pomoči. To pomeni, da se socialnovarstvene pravice ne uveljavljajo več v različnih samoupravnih interesnih skupnostih, po različnih postopkih in merilih in da je mnogo manj možnosti, da bi bil kdorkoli, ki je upravičen do določene pravice, za to pravico prikrajšan. Prav tako naj bi se izognili možnosti, da bi kdo prejemal socialnovarstveno pomoč, čeprav do nje ni upravičen. Samoupravni sporazum o uresničevanju socialnovarstvenih pravic določa tudi vrstni red pravic, v katerem so na prvem mestu tiste pravice, ki izvirajo iz dela, prejemnik pa jih mora koristiti po določenem vrstnem redu. Te pravice so (v oklepaju so navedene SIS, ki združujejo sredstva za posamezno pravico):

- varstveni dodatek k pokojnini (SPIZ),
 - denarna pomoč za brezposelnost (skupnost za zaposlovanje),
 - delna nadomestitev stanarine (stanovanjska skupnost),
 - štipendije iz združenih sredstev (skupnost za zaposlovanje),
 - razlika h kadrovski štipendiji (skupnost za zaposlovanje),
 - družbena pomoč otrokom (skupnost otroškega varstva),
 - začasna denarna pomoč (skupnost socialnega skrbstva),
 - rejnina (skupnost socialnega skrbstva),
 - denarna pomoč kot dopolnilni vir preživljanja (skupnost socialnega skrbstva),
 - plačilo oz. doplačilo oskrbe na domu (skupnost socialnega skrbstva),
 - denarna pomoč kot edini vir preživljanja (skupnost socialnega skrbstva),
 - enkratne denarne pomoči (skupnost socialnega skrbstva),
 - plačilo oz. doplačilo oskrbe stroškov v socialnem zavodu ali organizaciji za usposabljanje (skupnost socialnega skrbstva),
 - plačilo oz. doplačilo oskrbnih stroškov v tuji družini (skupnost socialnega skrbstva),
 - druge socialnovarstvene pravice.
3. Določitev prispevka k stroškom v socialnovarstvenih in drugih organizacijah. Sporazum določa, da je višina prispevka odvisna samo od stvarnega mesečnega dohodka na družinskega člana in ne od cene storitve uslug, ki jih posameznik koristi.

Osnova za uresničevanje sporazuma in njegovih načel je enotna skupna evidenca prejemnikov socialnovarstvenih pomoči. Njena osnovna naloga je realizacija vseh treh prej navedenih novosti, ki jih prinaša sporazum. Pred sprejetjem sporazuma je imela vsaka od šestih samoupravnih interesnih skupnosti svoje kriterije za dodeljevanje pomoči in jih je dodeljevala neodvisno od drugih pomoči, s tem da se dodeljene pomoči

praviloma niso vštete v dohodek družine. Tako so bili nekateri prejemniki v boljšem materialnem položaju kot občani, ki pomoči niso prejeli. Skupna evidenca to nepravilnost oz. pomanjkljivost odpravlja, saj veljajo pri uveljavljanju socialnovarstvenih pravic enotni kriteriji, merila in postopki. Skupna evidenca tudi skrbi, da občani uveljavljajo socialnovarstvene pravice po vrstnem redu, ki ga določa sporazum, tako da najprej uveljavljajo pravice, ki izvirajo iz dela. Nadalje se v okviru vodenja skupne evidence izračunava denarni znesek, ki predstavlja najnižjo dogovorjeno raven socialne varnosti družin, kar je hkrati kriterij, ki določa zgornjo mejo, do katere lahko družina prejema razne pomoči. Vsaka dodeljena pomoč se vštete v dohodek družine. Skupna evidenca naj bi v evidenčni karton zajela vse družine oz. gospodinjstva, katerim se izplačuje katerakoli od socialnovarstvenih pomoči. V evidenčni karton, kjer so označeni vsi dohodki in tudi socialne razmere gospodinjstva, se vnašajo podatki o dodeljenih pomočeh za vsakega člana gospodinjstva. Spremljanje dohodkov in socialno varstvenih pomoči (SVP), ki jih prejema družina, omogoča delavcem skupne evidence, da pravočasno predlagajo dodelitev oz. ukinitvev pomoči gospodinjstvu, ki presega oz. ne dosega dogovorjene ravni socialne varnosti.

V občini Slovenska Bistrica je prevzel nalogo vodenja ugotovitvenih postopkov in nastanitve skupne enotne evidence Center za socialno delo, ki je v ta namen zaposlil tudi socialno delavko. Skupna evidenca je sestavljena po krajevnih skupnostih, vanjo pa so že zajeti vsi prejemniki SVP v občini. Skupna evidenca opravlja tudi nalogo informiranja delovnih organizacij in krajevnih skupnosti o načinu uveljavljanja SVP.

PROBLEM

Enotna skupna evidenca socialnovarstvenih pomoči omogoča prvič v našem doseданjem razvoju pregled nad kopičenjem teh pomoči v gospodinjstvih, nad njegovo strukturo (kombinacijami) in nad značilnostmi prejemnikov in njihovih gospodinjstev. V tej analizi smo želeli izkoristiti to priložnost in ugotoviti:

1. v kolikšni meri je tako kopičenje upravičeno in s kakšnimi značilnostmi gospodinjstev se povezujejo vrsta, število in višina socialnovarstvenih pomoči;
2. ali se gospodinjstva, v katerih so prejemniki socialnovarstvenih pomoči, med seboj razlikujejo po različnih značilnostih do te mere, da lahko govorimo o različnih tipih; kakšne so značilnosti teh tipov in kakšna je njihova razširjenost.

METODOLOGIJA

Variable

Upoštevali smo variable, ki jih vsebujejo evidenčni kartoni, to so:

- stalno bivališče prejemnika (občina, krajevna skupnost),
- število članov gospodinjstva,
- število preskrbljenih članov,
- starost članov gospodinjstva,
- poklic - status osebe, ki vloži vlogo za socialnovarstveno pomoč,
- organizacija združenega dela, kjer so zaposleni člani gospodinjstva,
- socialne razmere,

- viri in število različnih virov dohodka v gospodinjstvu,
- stvarni mesečni dohodek na člana gospodinjstva,
- razlika med stvarnim mesečnim dohodkom na člana in dogovorjeno ravniho na družinskega člana,
- vrsta in število socialnovarstvenih pomoči v gospodinjstvu,
- skupna višina socialnovarstvene pomoči in socialnovarstvena pomoč na člana gospodinjstva.

V analizi so vrsta, število, skupna višina in višina SVP na člana gospodinjstva odvisne spremenljivke, ostale pa neodvisne.

Populacija in vzorec

Populacijo sestavljajo prejemniki socialnovarstvenih pomoči na področju občine Slovenska Bistrica po stanju na dan 31.1.1985. Populacija je obsegala 2100 oseb. Iz te populacije smo izbrali 100 oseb (kar je približno 5 %) sorazmerno s številom in vrsto SVP po krajevnih skupnostih.

Viri in postopek zbiranja podatkov

Osnovni vir podatkov so evidenčni kartoni v kartoteki skupne evidence SVP. Na njih so zbrani vsi kvantitativni podatki o gospodinjstvih prejemnikov SVP, podatke kvalitativne narave pa smo po potrebi dopolnili z mnenji socialnih delavcev na CSD. Če kak podatek ni bil naveden ali pa je bil pomanjkljiv, smo ga posikali v spisih, ki jih hrani CSD. V več primerih smo za podatek ali mnenje prosili socialne delavke v centru.

Obdelava

Podatke smo tabelirali ročno, s pomočjo signirnih listov. Ker ima analiza eksplorativen značaj in ker so pri večdimenzionalnih klasifikacijah v posameznih podkategorijah premajhni numerusi, nismo računali koeficientov korelacije ali drugih statističnih mer, zato sodbe o korelacijah temelje samo na inspekciji tabel.

REZULTATI

I. Značilnosti gospodinjstev in število SVP v gospodinjstvu

TABELA 1.: Kopičenje SVP v gospodinjstvih

Število pomoči	Število gospodinjstev
1	48
2	24
3	18
4	4
5	5
6	1
SKUPAJ	100

TABELA 2: Značilnosti gospodinjstev in število SVP v gospodinjstvu

Značilnosti gospodinjstva	Število SVP						SKUPAJ	
	Število članov gospodinjstva	1	2	3	4	5		6
- 1		23	5					28
- 2		8	8					16
- 3		13	5	2				20
- 4		2	6	3				11
- 5		3	1	10	3			17
- 6					1	2	1	4
- 7			1			3		4
SKUPAJ		49	26	15	4	5	1	100

Mesečni dohodek na člana
gospodinjstva

- brez dohodka	26	3	1			29
- do 2000 din		1		1		2
- 2001 - 4000 din	4	5	3	1	2	14
- 4001 - 6000 din	5	8	9	2	2	25
- 6001 - 8000 din	9	8	3			20
- 8001 in več din	5	1				10
SKUPAJ	49	26	15	4	5	100

Socialne razmere

- alkoholizem	3	3	2			8
- bolezni	19	6	2			27
- smrt družinskega člana	1					1
- invalidnost	21	6	3			30
- neurejeni odnosi	1			2	1	4
- svojec v zavodu	5	1		1	1	8
- drugo	29	10		2	1	42
- nizek dohodek	12	12	11	2	4	42

Višina SVP na člana
gospodinjstva

- do 1000	7	9	3			19
- 1001 - 2000	3	7	11	2	4	27
- 2001 - 3000	7	1		1	1	10
- 3001 - 4000	9	1			1	11
- 4001 - 5000	7	2				9
- 5001 - 6000	1					1
- 6001 - 7000	9	1	1			11
- 7001 in več	2			1		3
- Oprostitev zdravstvene participacije	4	5				9
SKUPAJ	49	26	15	4	5	100

Skoraj polovica gospodinjstev prejema torej (tabela 1) le eno socialnovarstveno pomoč, nadaljnja četrtina dve, le preostala dobra četrtina po tri ali več pomoči.

Tabela 2 kaže zvezo med različnimi značilnostmi gospodinjstev in številom SVP, ki jih prejema gospodinjstvo. Število SVP v gospodinjstvu je predvsem močno odvisno od števila članov gospodinjstva. Čim več članov ima gospodinjstvo, tem več socialnovarstvenih pomoči prejema gospodinjstvo kot celota. Pri samskih gospodinjstvih je v osmih od desetih primerov ena sama pomoč, v preostalih primerih pa po dve pomoči. Polovica dvočlanskih gospodinjstev prejema po eno SVP, druga polovica po dve. Med tričlanskimi gospodinjstvi jih dve tretjini prejemata po eno pomoč, ostali po dve ali tri. Med štiričlanskimi gospodinjstvi jih ima polovica po dve pomoči, pri petčlanskih prevladujejo gospodinjstva s po tremi pomočmi itd. Očitno pa ta zveza ni linearna, ampak krivočrtna: tudi v sorazmerno velikih gospodinjstvih se v določenem številu primerov pojavlja ena sama pomoč ali dve.

- Je negativna korelacija med višino SVP in številom SVP v gospodinjstvu: tam, kjer prejemajo po eno pomoč, je ta lahko različno visoka, od najnižjega do najvišjega zneska; že pri gospodinjstvih, ki prejemajo po dve pomoči, sta v dveh petinah primerov ti pomoči nižji od 3000 din na člana, skoraj pri vseh gospodinjstvih, ki prejemajo po tri pomoči, pa njihova vrednost na člana ne preseže 2000 din.
- Prav tako je negativna korelacija med višino mesečnega dohodka na člana gospodinjstva in številom SVP v gospodinjstvu. To velja, če ne upoštevamo gospodinjstev, ki prejemajo eno samo pomoč; med temi jih je namreč več kot polovica, ki sploh nimajo nobenega rednega dohodka razen pomoči. Za ostale pa velja, da prejemajo gospodinjstva z nižjim osebnim dohodkom na člana večje število pomoči kot gospodinjstva z višjim dohodkom.

- V dobri polovici primerov se pojavljajo različne socialne težave; najpogostejši sta invalidnost, bolezen, pogosti so primeri oseb brez svojcev in premoženja. Opažamo, da je teh pojavov več med samskimi gospodinjstvi, medtem ko je v številnejših družinah največkrat osnovni problem prenizek dohodek.
- Se o vprašanju kopičenja pomoči in možnosti, da bi gospodinjstva na ta način preseгла dohodek iz dela. Razlika med stvarnim mesečnim dohodkom na člana gospodinjstva in najnižjo dogovorjeno ravnijo je v 94 gospodinjstvih večja od višine SVP na člana in le v 6 primerih manjša. To pomeni, da le izjemno višina SVP na člana, skupaj z ostalimi dohodki, presega najnižjo dogovorjeno raven dohodka.

II. Tipologija prejemnikov socialnovarstvenih pomoči

Po socialni problematiki, ki prevladuje v gospodinjstvu ali ki je bila po naši presoji najpomembnejša ali primarna, smo razdelili gospodinjstva a priori v pet kategorij ali "intuitivno" določenih tipov. Ti so:

1. gospodinjstva, kjer prevladuje bolezen in invalidnost,
2. gospodinjstva samohranilk,
3. gospodinjstva oseb brez premoženja in svojcev,
4. gospodinjstva, kjer so neurejeni odnosi in alkoholizem,
5. gospodinjstva, kjer ni drugih pojavov kot nizek dohodek (revščina).

V analizi smo želeli preveriti, ali se "po občutku" sestavljeni tipi gospodinjstev v resnici razlikujejo med seboj po različnih izkustveno ugotovljenih značilnostih, tako da bi bili upravičeni govoriti o izkustvenih tipih. Del rezultatov te analize prikazujeta tabela 3 in slika 1 (tipološki profil). Da bi lahko izdelali profil, smo vrednosti posameznih variabel prekodirali na enotno štiri-stopenjsko lestvico. Kategorije na sliki torej pomenijo:

Variabla	Kategorija	Vrednost/ modaliteta	Variabla	Kategorija	Vrednost/ modaliteta
Število članov	1	eden	Dohodek	1	brez dohod.
	2	dva		2	do 6000
	3	trije		3	6001-9000
	4	štirje in več		4	9001
Starost	1	do 18	Število preskrb.	1	0
	2	19-34		2	1
	3	35-64		3	2
	4	65+		4	3
Status prosilca	1	vzdrževanci	Vrsta SVP	1	DP otrokom
	2	upokojenci		2	štipendija
	3	delavci		3	denar. pom.
	4	administr.		4	nadomestilo

Na sliki 1 so črno izpolnjena okenca pri modalnih kategorijah. Praviloma je pri vsaki značilnosti izpolnjeno eno samo okence. Le tam, kjer je pri več kategorijah frekvenca približno enaka, je izpolnjenih več okenc. Razpored črnih pravokotnikov dá pri vsakem tipu drugačen vzorec. Tako lahko na pogled primerjamo posamezne tipe in ugotavljamo podobnosti in razlike med njimi. Slika 1 grobo ustreza tabeli 3, upošteva je prekodiranje.

Slika 1. TIPOLOŠKI PROFIL

TIP	KATEGORIJE			
	1	2	3	4
I. TIP: BOLEZEN IN INVALIDNOST				
- št. članov gospodinjstva	■			
- št. preskrbljenih članov				
- starost članov				
- status (vsdrž., upok., delav.)				
- dohodek na člana				
- vrsta SVF				
II. TIP: OSEBE BREZ POMOŽENJA IN SVOJCEV				
- št. članov gospodinjstva	■			
- št. preskrbljenih članov				
- starost članov				
- status				
- dohodek na člana				
- vrsta SVF				
III. TIP: SAMOHRA NILSTVO				
- št. članov gospodinjstva		■		
- št. preskrbljenih članov				
- starost članov				
- status				
- dohodek na člana				
- vrsta SVF				
IV. TIP: ALKOHOLIZEM IN NEUREJENI ODNOSI				
- št. članov gospodinjstva				■
- št. preskrbljenih članov				
- starost članov				
- status				
- dohodek na člana				
- vrsta SVF				
V. TIP: NIZEK DOHODEK				
- št. članov gospodinjstva				■
- št. preskrbljenih članov				
- starost članov				
- status				
- dohodek na člana				
- vrsta SVF				

profil, se bi lahko izdelali profil, s katerimi pomeni-
 nih različni predstaviteli na sodnih študijskih ustanovah.
 Kategorije na sliki izražajo pomenitev

Slika 1. TIPOLOŠKA STRUKČNA POKLADNICA NEPROFITNEGA ZVEZANJA
(na osnovi vzorca predšolskih otrok v občini Slovenska Bistrica)

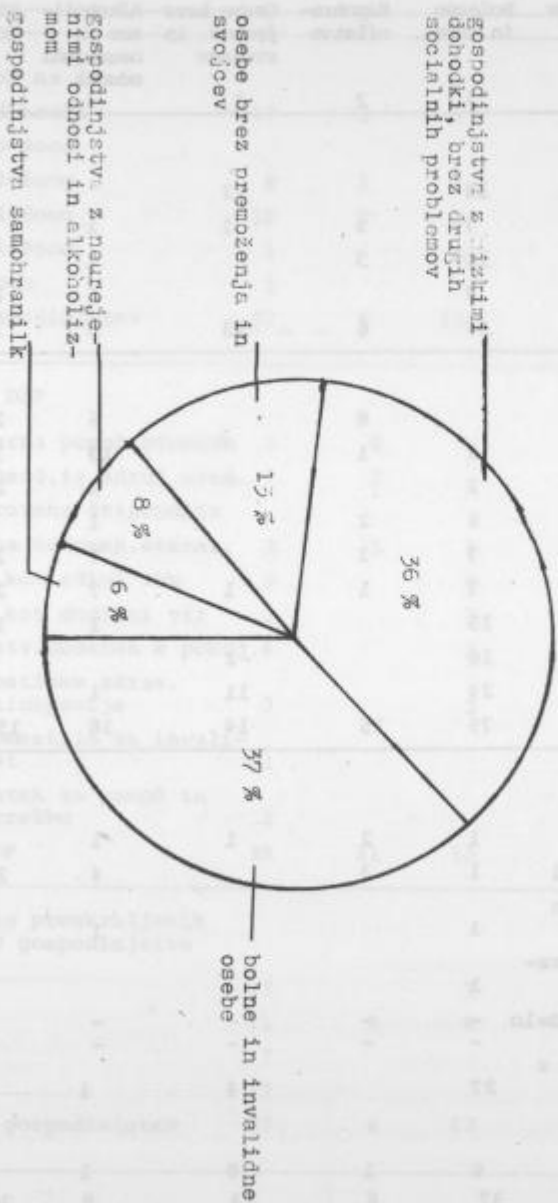

TABELA 3: Značilnosti petih tipov gospodinjstev, ki p. e jemajo SVP

Značilnosti gospodinjstev	Bolezen in inval.	Samohranilstva	Osebe brez premož. in svojcev	Alkoholi- zem in neurejeni odnosi	Nizek dohodek	
	1	2	3	4	5	
Štev. članov						
1	14		12		1	
2	7	3	1	1	4	
3	12	3		1	4	
4 in več	4			6	27	
Št. gospodinjstev	37	6	13	8	36	100
Starost						
do 6		8		6	22	
7-14	2	1		13	33	
15-18	2			2	23	
19-24	6	2		1	3	
25-34	7	3		7	23	
35-44	7	1	1	7	22	
45-54	15			1	12	
55-64	16		2		7	
65 in več	24		11	1	6	
Št. članov	79	15	14	38	151	297
Status prosilca						
- kmetje in delavci v kmetijstvu	1	2	1	1	2	
- delavec v industriji	1	3		4	24	
- delavec v prometu in trgovini	1			1	4	
- upravni in administrativni delavec	1					
- vodilni in podobno delo	-	-	-	-	-	
- samostojni obrtnik	-	-	-	-	-	
- pokojenci in drugi z lastnim dohodkom	27		4	1	4	
- vzdržuje se sam					1	
- vzdrževane osebe, nezaposleni	6	1	8	1	1	
- Št. gospodinjstev	37	6	13	8	36	100

	1	2	3	4	5	
Dohodek na člana						
brez dohodka	17	3	9	1		
- 2000-4000				5	11	
- 4001-6000	8	1	1	0	17	
- 6001-8000	10	2	2		6	
- 8001-9000	1		1		2	
nad 9000	1					
Št.gospodinjstev	37	6	13	8	36	100

Vrsta DDP

- denarna pomoč otrokom	3	8		23	68	
- štipend.iz združ.sred.	1	2		1	8	
- kadrovska štipendija					5	
- delna nadomes.stanar.	3	1	1	1	-	
- DDP kot edini vir	3		6			
- DDP kot dodatni vir	3		2			
- varstv.dodatek k pokoj.6			2		1	
- oprostitev zdrav. participacije	7		2	1	8	
- nadomestilo za invalidnost	21			1		
- dodatek za pomoč in postrežbo	2					
Št. DDP	49	11	13	27	90	190

Število preskrbljenih članov gospodinjstva

0	17		7	1		
1	11	6	6	6	27	
2	7			1	8	
3	2				1	
Štev. gospodinjstev	37	6	13	8	36	100

Tabela in slika dovolj jasno kažeta, da v resnici lahko govorimo o omenjenih petih tipih gospodinjstev, prejemnikov socialnovarstvenih pomoči. Ti tipi se med seboj povsem jasno razlikujejo po celi vrsti značilnosti.

I. TIP: GOSPODINJSTVA BOLNIH IN INVALIDNIH OSEB. Teh gospodinjstev je v celotni populaciji gospodinjstev, ki prejemajo SVP, največ, tj. 37 od 100. V približno dveh petinah primerov gre za samska gospodinjstva, v drugih dveh petinah za 3-4-članska gospodinjstva, preostanek so dvočlanska gospodinjstva (povprečno 2,14 člana na gospodinjstvo). Skoraj tretjina članov teh gospodinjstev sestavljajo osebe, stare nad 65 let, polovica je nad 54 let starosti. V skoraj treh četrтинah gospodinjstev je prosilec pomoči upokojenec ali oseba z lastnimi dohodki, nekaj je vzdrževanih oseb, drugi so redki. Skoraj polovica teh gospodinjstev nima nobenega dohodka. Najpogostejša pomoč je nadomestilo za invalidnost (43 %). Kar v 46 % teh gospodinjstev ni noben član preskrbljen.

II. TIP: GOSPODINJSTVA OSEB BREZ PREMOŽENJA IN SVOJCEV. Teh je v populaciji 13 %. So z eno izjemo samska gospodinjstva, 65 in več let starih ljudi. Blizu dve tretjini je vzdrževanih oseb, ostali so upokojenci. Vzdrževani so brez dohodkov, razen pomoči. Prejemajo SVP kot edini ali dodatni vir. Ta oblika pomoči je pri tem tipu sorazmerno pogostejša kot pri ostalih (pojavlja se še pri tipu I.). Gre torej za "socialne podpirance" v ožjem pomenu.

III. TIP: GOSPODINJSTVA SAMOHRANILK: Teh je v populaciji najmanj, 6 %. So dvo-ali tričlanske (povprečno 2,5 člana na gospodinjstvo). Prosilke so delavke v industriji ali kmetijstvu, nekatere tudi brez dohodkov. Prevladujoča oblika pomoči je denarna pomoč otrokom.

IV. TIP: GOSPODINJSTVA Z NEUREJENIMI ODNOSI IN ALKOHOLIZMOM

Teh je 8 % in so po vrsti značilnosti podobna gospodinjstvom naslednje kategorije, kjer je osnovna težava pre-nizek dohodek na člana. Imajo sorazmerno veliko članov (4,75 na gospodinjstvo). Več kot polovica članov je otrok pod 15 let. V večini primerov je preskrbljen en sam član. Prosilec je v večini primerov delavec. Dohodek na člana gospodinjstva je nižji od 4000 din. Oblika pomoči je denar-na pomoč otrokom. Od gospodinjstev s prenizkim dohodkom se razlikujejo po tem, da je v njih prisoten alkoholizem in da so otroci, pa tudi starejši, v povprečju še mlajši kot v revnih družinah, kjer ni alkoholizma.

V. TIP: GOSPODINJSTVA Z NIZKIM DOHODKOM BREZ DRUGIH POSEBNOSTI

Teh gospodinjstev je v celotni populaciji 36 %. Tri četrti-ne teh gospodinjstev imajo več kot tri člane, med njimi so gospodinjstva s petimi, šestimi ali sedmimi člani, ki jih drugje ne srečamo, razen pri gospodinjstvih alkoholikov. Povprečno pride 4,19 člana na gospodinjstvo. V teh gospo-dinjstvih je več kot polovica oseb mlajših od 19 let. V 83 % gospodinjstev je prosilec pomoči delavec (v glavnem v indu-striji). Dohodek na člana je v treh četrtinah primerov nižji od 6000 din. V treh četrtinah primerov prejemajo člani de-narno pomoč za otroke. V treh četrtinah je preskrbljen en sam član gospodinjstva. Gre gorej za sorazmerno velike dru-žine delavcev, z enim samim hranilcem, ki ima nizek dohodek.

Nadaljnjo analizo odnosov med značilnostmi gospodinjstev ter številom, vrsto in višino pomoči smo izvedli znotraj teh tipoloških kategorij.

- Odnos med velikostjo gospodinjstva in številom SVP. Med gospodinjstvi bolnih in invalidnih prevladujejo en in tri-članska gospodinjstva, ki prejemajo eno samo socialnovar-stveno pomoč (57 %). Skoraj vsa gospodinjstva oseb brez

premoženja in svojcev prejemajo eno samo pomoč. V gospodinjstvih z nizkim dohodkom in številnimi člani je izrazita pozitivna korelacija med številom članov gospodinjstva in številom SVP, še izrazitejša pa je ta korelacija pri družinah alkoholikov. Te imajo do sedem članov in prejemajo do šest pomoči.

- Odnos med velikostjo gospodinjstva in vrsto SVP. Prevladujoča pomoč pri bolnih in invalidnih je oprostitev zdravstvene participacije, pri samskih gospodinjstvih te kategorije je nekaj primerov denarne pomoči kot edinega ali dodatnega vira preživljanja, pri dvočlanskih gospodinjstvih pa tudi denarna pomoč otrokom. Struktura pomoči je pri tem tipu najpestrejša. Pri ostalih brez svojcev in premoženja prevladuje denarna pomoč kot edini vir preživljanja, so primeri denarne pomoči kot dodatnega vira, plačilo oskrbnine in oprostitev participacije. Pri ostalih treh tipih pa je ne glede na število članov gospodinjstva prevladujoča oblika denarna pomoč otrokom. Pri revnih družinah z nizkimi dohodki, brez drugih pojavov, je nekaj štipendij in oprostitev zdravstvene participacije. Pri tem treh tipih vrsta SVP ni odvisna od števila članov gospodinjstva.
- Odnos med velikostjo gospodinjstva in višino SVP. Najvišje zneske SVP najdemo med gospodinjstvi bolnih in invalidnih, ki jim sledijo osebe brez svojcev in premoženja. V povprečju najnižje so pomoči pri družinah z nizkimi dohodki brez drugih izstopajočih problemov. Jasnega sklepa glede korelacije med temi spremenljivkami zaradi majhnih numerusov ne moremo izvesti. Nakazana je šibka negativna korelacija med velikostjo gospodinjstva in višino SVP pri bolnih in invalidnih ter samo v spodnjem delu lestvice SVP šibka pozitivna korelacija med obema spremenljivkama pri samohranilkah in pri družinah z nizkimi dohodki. To bi pomenilo, da dobijo večje družine nekoliko višje zneske na člana. To je zgolj domneva, ki bi jo veljalo preveriti na večjem vzorcu.

- Odnos med velikostjo gospodinjstva in razliko med stvarnim dohodkom in dogovorjenim minimumom. Ta razlika je preprost indeks revščine. Izrazita pozitivna korelacija med velikostjo gospodinjstva in stopnjo revščine je pri gospodinjstvih iz kategorije nizkih dohodkov. Nekatera teh gospodinjstev zaostajajo za dogovorjeno ravniho do 7000 din. V kategoriji bolnih in invalidnih prevladujejo gospodinjstva brez dohodkov - o kaki korelaciji med velikostjo gospodinjstva in indeksom revščine ne moremo govoriti, prav tako ne pri osebah brez svojcev, ker gre pač za samska gospodinjstva.
- Odnos med višino SVP ter razliko stvarne in dogovorjene ravni dohodka. Je kaka zveza med indeksom revščine in višino SVP? Med bolnimi in invalidnimi je pozitivna korelacija med višino SVP in razliko med stvarnim in dogovorjenim dohodkom. Osebe, ki nimajo dohodkov, dobivajo v povprečju višje zneske pomoči. Podobno velja za osebe brez premoženja in svojcev. Manj izrazita je korelacija pri družinah z nizkimi dohodki, kjer so pomoči v povprečju nižje kot pri prej omenjenih kategorijah.

RAZPRAVA

Ali lahko govorimo o kopičenju socialnovarstvenih pomoči? Rezultati kažejo, da je v populaciji gospodinjstev, ki prejema pomoč, več kot polovica takšnih, ki prejema dve ali več pomoči. Če privzamemo pogojno, da je 15 različnih socialnovarstvenih pomoči, tedaj bi v populaciji prejemnikov teh pomoči število pomoči na gospodinjstva teoretično lahko segalo od 1 do 15. Povprečno število pomoči na gospodinjstvo, izračunano iz naših podatkov, je 1,97 ali približno dve pomoči na gospodinjstvo. V povprečju torej prejema ta gospodinjstva več kot eno samo pomoč, vendar še zdaleč ne moremo

govoriti o kopičenju. Le v 6 % skupna višina teh pomoči presega denarni znesek, ki predstavlja najnižjo dogovorjeno raven socialne varnosti. Tudi v teh primerih gre za težje primere socialne odvisnosti in nezmožnosti za delo. Bi kar veljal rek: "Ena ni nobena, dva se komaj pozna."

Najpestrejša struktura pomoči je v gospodinjstvih, kjer so bolne in invalidne osebe, medtem, ko je npr. pri gospodinjstvih z nizkim dohodkom brez drugih pojavov prevladujoča oblika denarna pomoč otrokom. To pomeni, da je vrsta SVP odvisna predvsem od vrste prikrajšanosti oseb v gospodinjstvu in od sestave ter velikosti gospodinjstva. Število SVP v gospodinjstvu je predvsem odvisno od velikosti gospodinjstva. Če pa odmislimo to kot limitirajoč faktor, je število SVP odvisno tudi od višine dohodka na člana: čim nižji je dohodek, tem večje število pomoči bo v gospodinjstvu. Višina SVP je odvisna v prvi vrsti od vrste SVP (tako je npr. denarna pomoč kot edini vir preživljanja višja kot denarna pomoč otrokom ali kaka druga pomoč).

Odvisno pa je tudi od števila SVP. Čim večje število pomoči prejema gospodinjstvo, tem nižja je njihova višina na člana.

Gospodinjstva, v katerih so prejemniki socialnovarstvenih pomoči, se med seboj razlikujejo in oblikujejo pet različnih tipov, ki jih lahko poimenujemo po prevladujoči socialni problematiki, ki pa se razlikujejo tudi po drugih značilnostih, ne le po prevladujočem problemu, to je po velikosti, strukturi, starosti članov, dohodkih idr. Ti tipi so: gospodinjstva bolnih in invalidnih starejših oseb, ki pa v glavnem še imajo svojce oz. družino; gospodinjstva ostarelih oseb brez premoženja in svojcev, oseb, ki živijo same; gospodinjstva samohranilk z nedoletnimi otroki; sorazmerno mlada gospodinjstva, v katerih so neurejeni odnosi in alkoholizem; kjer so nedoletni otroci; in gospodinjstva z veliko člani, enim samim hranilcem z nizkim dohodkom, to se pravi družine delavcev z veliko otroki in majhnim dohodkom pa brez drugih posebnih socialnih problemov.

Menimo, da so ti tipi zašnje realne kategorije. Njihova nadalnja diferenciacija na različne podtipe je najbrž možna, vendar pod pogojem, da ohranimo te osnovne tipe kot realne entitete z morebitno notranjo diferenciacijo. Prav tako je možno združevanje teh tipov v še širše kategorije. Lahko opazimo podobnosti med tipom I in tipom II (bolne in invalidne osebe ter osebe brez premoženja in svojcev) ter med tipom IV in V 6 družine z alkoholizmom in družine z nizkim dohodkom). Vendar je v obeh primerih poleg podobnosti tudi pomembna razlika, ki ne dovoljuje, da bi ta gospodinjstva metali v isti koš.

Naša analiza je tudi pokazala, da so tipi gospodinjstev, ali boljše tipološka pripadnost gospodinjstva, pomembna posredniška spremenljivka med različnimi posebnimi značilnostmi gospodinjstev (število članov, starost, dohodek idp.) kot neodvisnimi spremenljivkami in spremenljivkami SVP (vrsta, število, višina). To pomeni, da ni smiselno govoriti o korelacijah med omenjenimi neodvisnimi in odvisnimi spremenljivkami nasploh, ampak le znotraj določenega tipa. Občo veljavnost bi imela neka korelacija med neodvisno in odvisno spremenljivko le, če bi se pokazala pri vseh posebnih tipih. V nasprotnem primeru pa taka splošna korelacija prej prikriva kot odkriva dejansko stanje. To pomeni, da bi bilo pri nadaljnjih analizah te problematike vsekakor treba upoštevati tip gospodinjstva glede na prevladujočo socialno problematiko kot pomembno posredniško variabla.

Ob vsem omenjenem razlikovanju pa opozarja analiza tudi na skupne značilnosti prejemnikov SVP. To so osebe, ki žive v gospodinjstvih z nizkim dohodkom na člana; po številu članov so to gospodinjstva z obeh skrajnosti krivulje - samska gospodinjstva in gospodinjstva z veliko člani; v njih je nizek odstotek preskrbljenih članov; veliko je nezaposlenih članov; v večini so to gospodinjstva, kjer se pojavlja ta ali ona socialna problematika - bolezen, invalidnost, osamljenost, alkoholizem.

S K L E P

Naša analiza ima preliminaren značaj, saj je opravljena na sorazmerno majhnem vzorcu prejemnikov SVP v občini, za katero ne vemo, v kolikšni meri in pod kakšnimi pogoji bi lahko predstavljala druge slovenske občine. Zato rezultatov te analize zaenkrat ne smemo posploševati. Vsekakor pa predstavljajo dovolj verjetne hipoteze, ki bi jih veljalo preveriti na večjih vzorcih širše opredeljenih populacij (npr. regij), lahko pa tudi na republiškem vzorcu. Metodologijo, ki smo jo uporabili, ali razvili (profil), bi lahko z nekaj dopolnitvami prav tako ponovili pri analizi širše populacije. Analiza je potencialno praktično pomembna za dopolnjevanje sistema SVP, predvsem za oblikovanje diferenciranih pristopov do posameznih kategorij prejemnikov; le-ti imajo sicer nekaj skupnih značilnosti, predvsem to, da imajo komaj dovolj za golo preživetje, sicer pa se razlikujejo in tvorijo tipološke kategorije, katerih vsaka zahteva poleg socialnovarstvenih pomoči še drugo in vsaka drugačno obravnavo.

* Članek temelji na diplomski nalogi Ivanke Kapun, Evaluacija sistema enotne evidence socialnovarstvenih pomoči, Višja šola za socialne delavce, Ljubljana, 1985. Ivanka Kapun je zbrala in uredila podatke, Blaž Mesec pa je gradivo dodatno obdelal in pripravil članek za objavo. Avtorja se zahvaljujeta centru za socialno delo v Slovenski Bistrici, ki je omogočil izvesti analizo. Posebno zahvalo sta dolžna tovarišici Ljubici Zgonc-Zorko, mentorici na učni bazi.

Ivanka Kapun, socialna delavka, Vzgojnovarstvena organizacija Oton Župančič, Tomšičeva 1, Slovenska Bistrica.

Blaž Mesec, diplomirani psiholog, višji predavatelj, Višja šola za socialne delavce, Šaranovičeva 5, Ljubljana.